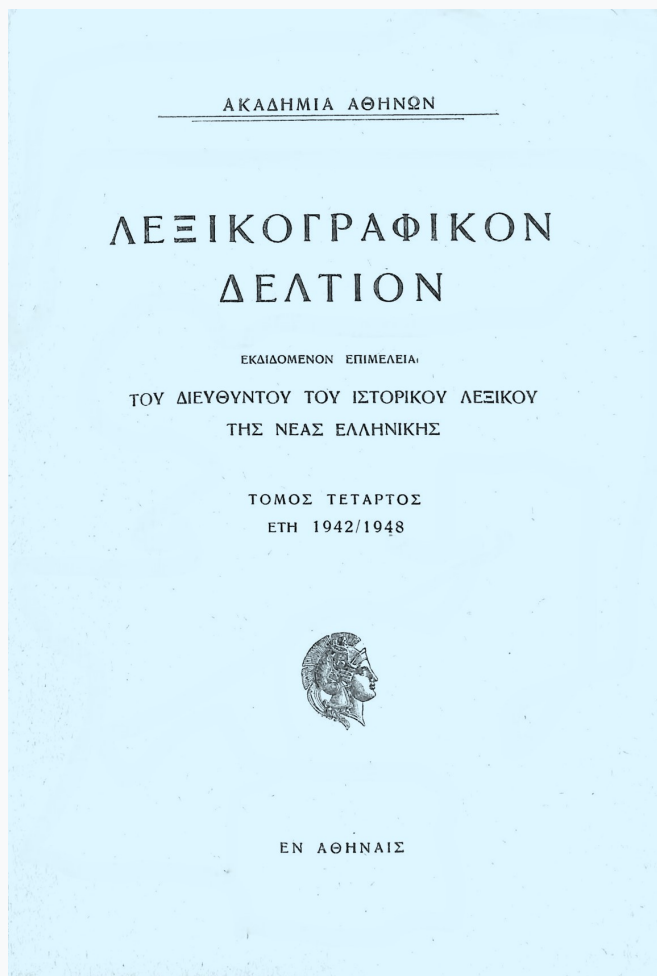

Lexicographic Bulletin

Vol 4 (1948)

Lexicographic Bulletin

Σύκον, συκοφάντης και παράγωγα

Konstantinos Romaios

doi: [10.12681/ld.39464](https://doi.org/10.12681/ld.39464)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΕΤΗ 1942/1948

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Γ. Ι. Κουρμούλη</i>	Γλῶσσα καὶ Λατρεία	σελ. 5 - 92
<i>Α. Α. Παπαδοπούλου</i>	Φρασεολογικά	» 93 - 128
<i>Κ. Ρωμαίου</i>	Σῦκον-συκοφάντης καὶ παράγωγα	» 129 - 136
<i>Γ. Ι. Κουρμούλη</i>	Καὶ πάλιν περὶ τοῦ τοπωνυμίου Χαννία	» 137 - 148
<i>Σ. Μάνεση</i>	Ἡ κατάληξις - ἴδι ὡς περιληπτικὴ ἐν τοπωνυμίοις	» 149 - 153
<i>Γλωσσικὴ Ἑταιρεία</i>	Προκήρυξις διαγωνισμοῦ	» 154
<i>Δ. Β. Βαγιακάκου</i>	Συμβολὴ εἰς τὴν γλωσσικὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1939 - 1947.	» 155 - 176

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ ¹

Ἐν	σελ.	129	ἀντὶ	στάχεως	γραπτέον	στάχυος
»	»	151	»	εὔρηκα	»	εὔρημα
»	»	»	»	πικνίδιν	»	πικνίδιν
»	»	152	»	<i>Emil</i>	»	<i>Émile</i>
»	»	»	»	᾽Ογολῶν	»	᾽Οζολῶν
»	»	»	»	γάλα	»	ὡς γάλα
»	»	153	»	λόγων	»	λύγων
»	»	»	»	Καλαμίδι	»	Καλαμίδι
»	»	165	στήλη β'	στίχ. 6	ἀντὶ 1939	γραπτέον 1943
»	»	»	»	» 8	» 1946	» 1944
»	»	173	(στήλη α'	στίχ. 5)	ἀντὶ	Αὐτόθι γραπτέον Πρακτ. Ἀκαδ. ᾽Αθηνῶν.

¹ Ἴδὲ καὶ τὰ ἐν σ. 92 διορθωτέα.

ΣΥΚΟΝ - ΣΥΚΟΦΑΝΤΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΑ

Ἀσχολούμενος πρὸ τριετίας μὲ τὴν λατρείαν τῶν ἱερῶν συκῶν εἰς τοὺς διαφοροὺς λαοὺς ἤχθην τότε ¹ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ἡ ἑλληνικὴ λέξις *συκοφάντης* πρέπει νὰ ἔχη λατρευτικὴν τὴν ἀρχὴν της, καὶ ὅτι αὕτη ὄχι μόνον ἐτυμολογικῶς (βλ. τὸ β' συνθετικόν της) ἀλλὰ καὶ σημασιολογικῶς εἶναι περίπου συνώνυμος πρὸς τὰς λέξεις *ιεροφάντης* («*ιεροφάντης τῶν μυστηρίων*») καὶ *ὄργιοφάντης*.

Ὁ ἀρχικὸς καὶ νῦν ἄγνωστός μας «*συκοφάντης*» οὗτος πρέπει νὰ ἐσχετίζετο μὲ τὴν πρὸς Ἐλευσίνα κειμένην *Ἱερὰν Συκῆν* τῶν Φυταλιδῶν καὶ θὰ ἐκαλεῖτο οὕτω διότι διαρκούντων τῶν μυστηρίων θὰ ἀπεκάλυπτε τὸ «*σῦκον*» τῶν θεῶν, ὡς βραδύτερον ὁ «*ιεροφάντης*» τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἀπεκάλυπτε τὸν «*στάχυν*» τῆς Δήμητρος. Ἄλλωστε κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ ἰδία θεὰ Δημήτηρ εἶχεν ἀμφοτέρων ἐκεῖ τὸ πρῶτον τὴν καλλιέργειαν διδάξει, δηλ. τὴν μὲν τῆς συκῆς εἰς τοὺς Φυταλίδας, τὴν δὲ τοῦ στάχους εἰς τοὺς Εὐμολπίδας. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι καὶ τὸ «*σεῖστρον*» τῆς Ἱσιδος, τὸ συχνὸν τοῦτο θρησκευτικὸν αἰγυπτιακὸν σύμβολον, παρὰ πολλῶν ἐρμηνεύεται ἤδη ὡς ὁμοίωμα σῦκου μετὰ τοῦ μίσχου του. ²

Ἐπιπροσθέτως εἰς τὴν συγκριτικὴν ἐκείνην πρὸ τριετίας ἐρευναν ἦσαν κυρίως τὰ ἔθιμα καὶ ὄχι τὸ ὄνομα, ἅτινα ἀπῆλθον ὥστε ἡ λ. *σῦκον* νὰ σημαίη ὄχι μόνον τὸν καρπὸν τῆς συκῆς ἀλλὰ καὶ ἀμφοτέρω τὰ αἰδοῖα, ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπεχείρησα τότε εἰς τὴν ἐργασίαν μου ἐκείνην νὰ ἐξακριβώσω τὴν ἀληθῆ σημασίαν ὠρισμένων ἀρχαίων ἑλληνικῶν λέξεων: *σῦκον-συκολογῶ-συκοφαντῶ-συκάζω* κλπ. Ἐκ τῆς ἀδημοσιεύτου ἐκείνης διατριβῆς παραλαμβάνω ἐνταῦθα μόνον ὅσα σημεῖα ἀσχολοῦνται εἰδικῶς μὲ γλωσσικούς τινας ὄρους. τὴν ἀκριβῆ σημασίαν των καὶ τὴν βοήθειαν, ἣν παρέχουν διὰ τὴν κατανόησιν σημείων τινῶν τῶν ἀρχαίων κειμένων.

¹ Τὰ συμπεράσματα τῆς ἐργασίας μου ἐκείνης ἀνεκοινώθησαν καὶ ἐγένοντο εὐμενῶς ἀποδεκτὰ τὴν 13 Μαΐου 1946 εἰς τὸ Φροντιστήριον τοῦ ὄντως σοφοῦ ἑλληνιστοῦ καὶ σεβαστοῦ διδασκάλου μου Professor H. J. Rose εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ St. Andrews τῆς Σκωτίας.

² Ὅτι τὸ «*σεῖστρον*» δύναται σημασιολογικῶς νὰ σχετίζεται μὲ τὸ «*σῦκον*», πλὴν τῶν ἄλλων ἐπιχειρημάτων τῶν ἀσχοληθέντων Αἰγυπτιολόγων, νομίζω ὅτι τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς γλωσσικῶν στοιχείων: α) «*σεῖσαι*» *συκοφαντῆσαι* (Ἡσύχιος). β) Ἡ ὄχι σπανία παρ' ἀρχαίοις σύνεκφορὰ τῶν ρημ. «*σεῖειν*» καὶ «*συκοφαντεῖν*», ὥστε ν' ἀποτελοῦν ταῦτα τυπικὴν φράσιν. Βλ. Ἀντιφῶντος 6, 43 «*ἐτέρους ἔσειε καὶ ἐσυκοφάντει*». Ἄλλα παραδείγματα βλ. ἐν Λεξ. Liddell-Scott-Jones λ. *συκοφαντέω*.

Σῦκον: Σχετικῶς μὲ τὴν ἀνωτέρω εἰδικὴν σημασίαν τῆς λ. *σῦκον*, μία μόνη μαρτυρία ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἡ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν *Εἰρήνῃ* στίχος 1350. Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι χρησιμοποιεῖται, καθ' ὃν τρόπον χρησιμοποιεῖται, ὑπὸ τῆς παλαιᾶς ἀπτικῆς κωμωδίας, τοῦτο καὶ μόνον του σημαίνει ὅτι ἦτο σημασία ἣτις ἀπεφύετο μὲν νὰ χρησιμοποιεῖται ὑπ' ἄλλων συγγραφέων, πάντως ὅμως ἀκουομένη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμωδίᾳ εὐκόλως κατενοεῖτο παρ' ὅλου τοῦ ἀρχαίου ἀκροατηρίου, διότι θὰ ἦτο σημασία εὐρέως γνωστὴ εἰς τὰ λαϊκὰ στρώματα καὶ εἰς τὴν λαλουμένην των γλῶσσαν. Ἄλλωστε ἐδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται ἀνεκάθεν μία τῶν ἐπιδιώξεων τῆς κωμωδίας, δηλ. εἰς τὴν χρησιμοποιήσιν λέξεων μὲ πασιγνώστους μὲν διαφοροουμένας ὅμως σημασίας, ὥστε νὰ προκληθῇ ἡ ἐπιδιωκομένη εὐχάριστος ἔκπληξις καὶ τὸ ἀπροσδόκητον ἀστεῖον.

Τὸ ἀνωτέρω χωρίον τῆς *Εἰρήνης* τοῦ Ἀριστοφάνους γενικῶς παρὰ πάντων θεωρεῖται ὡς σημαῖνον ἀποκλειστικῶς τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Τὴν γενικὴν γνώμην ταύτην ἀποδέχεται καὶ τὸ γνωστὸν Λεξικὸν Liddell-Scott (νεωτάτη ἔκδοσις Jones, 1940) γράφον: «*σῦκον III* = pudenda muliebria, Ar. Pax 1350».

* Οἱ στίχοι ὅμως 1347—1350 τῆς ἐν λόγῳ κωμωδίας ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Ἡμιχόρ. β'	Ἵμῆν Ἵμέναι' ὦ,	1347
Ἡμ. α'	Ἵμῆν Ἵμέναι' ὦ.	
Ἡμ. β'	τοῦ μὲν μέγα καὶ παχύ,	1349
Ἡμ. α'	τῆς δ' ἠδὺ τὸ <i>σῦκον</i> .	1350

Τὸ ἀνωτέρω κείμενον εὐρίσκεται ἐν τέλει τῆς κωμωδίας «*Εἰρήνη*», ὅτε γαμβρὸς καὶ νύμφη ἔχουν ἐξέλθει ἐπὶ σκηνῆς καὶ τὰ δύο ἡμιχόρια—μαζὶ μὲ τὰς ἐπικλήσεις πρὸς τὸν Ἵμέναιον—δὲν παραλείπουν νὰ ἐκφέρουν καὶ τὴν κρίσιν των δι' ἕκαστον τῶν δύο νεονύμφων. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τῶν δύο στίχων 1349—1350 ἔχει ὡς ἐξῆς: «*Αὐτοῦ μὲν (τοῦ γαμβροῦ) τὸ σῦκον εἶναι μέγα καὶ παχύ. Αὐτῆς δὲ (τῆς νύμφης) τὸ σῦκον νόστιμον*».

Τὸ ἄρθρον συνεπῶς τοῦ Λεξ. Liddell - Scott - Jones θὰ πρέπη νὰ διορθωθῇ ὡς ἐξῆς: «*σῦκον III* = τὸ αἰδοῖον ἀδιαφόρως, τό τε ἀνδρικὸν¹ καὶ τὸ γυναικεῖον, Ἀριστοφ. *Εἰρήνη* 1349—1350».

¹ Ἡ γινομένη ἐνταῦθα τὸ πρῶτον νέα αὐτῆ ἐξακριβωσις, ὅτι ἡ λ. *σῦκον* σημαίνει παρ' ἀρχαίοις ὄχι μόνον τὸ γυναικεῖον ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνδρικὸν μόριον, πιστεύω ὅτι δύναται νῦν—ὡς διὰ μακρῶν θέλω δείξει εἰς ἐτοιμαζομένην μακρὰν μελέτην μου περὶ τοῦ Ἐνιαυτοῦ Δαίμονος—νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ, ἐν συσχετίσει καὶ πρὸς ἄλλας λατρευτικὰς ἐνδείξεις, εἰς τὴν διάσάφησιν τοῦ γρίφου ὃν παρουσιάζει ὁ ὄρος «*τραγωδία*» ὡς ὄνομα καὶ ὡς δυσερμήνευτον ἄλλως ἀρχαϊκὸν ἔθιμον.

Ἐπιπλέον τοῦτο δὲν εἶναι μία ἐπὶ πλέον «ὑπόθεσις» προστιθεμένη εἰς τὰς τόσας μέχρι τοῦδε γραφείσας, ἀλλ' ὅτι πρόκειται περὶ γνώμης λίαν πιθανῆς, τοῦτο δύναται προχειρῶς νὰ τὸ βε-

Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀρχαία αὕτη σημασία τῆς λ. *σῦκον* ἔχει διατηρηθῆ κατὰ παράδοσιν μέχρι καὶ σήμερον εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι παρ' ἡμῖν σήμερον δηλοῖ μόνον τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Οὕτω τὴν σημασίαν αὐτὴν ἔχει σήμερον ἡ λ. *σῦκο* εἰς Μακεδονίαν (Βελβενδός), Πόντον (Οἰνότη, Τραπεζοῦς), Ρόδον κ. ἄ. (Ἐκ τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ).

Τὴν αὐτὴν σημασίαν τοῦ συμβολισμοῦ τοῦ γυναικεῖου αἰδοῖου ἔχει εἰς τοὺς σημερινούς Ἰταλοὺς εἰδικὸν σχῆμα γινόμενον διὰ τῆς χειρός, καθ' ὃ πάντες οἱ δάκτυλοι τῆς μιᾶς χειρός εἶναι συνεσφιγμένοι εἰς σύνηθες σχῆμα γρόνθου μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἀντίχειρ προβάλλεται ἐπιδεικτικῶς διὰ μέσου τοῦ δείκτου καὶ τοῦ μέσου δακτύλου. Τὸ σχῆμα τοῦτο εἶναι κατ' ἔξοχὴν ὑβριστικὸν καὶ εἶναι γνωστὸν Ἰταλιστὶ μὲ τὸν ὄρον «*far le fiche*». ¹

βαιώσουν πλὴν ἄλλων καὶ αἱ ἔξης ἐνδείξεις: α) Ὅτι ὁ ἱεροφάντης τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων πιθανώτατα ἐτέλει ὁμοῦ μὲ τὴν ἱερείαν «*δρώμενόν*» τι μιμητικῆς συνουσίας, κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχικοῦ προτύπου μεταξὺ Διὸς καὶ Δηοῦς. (Βλ. τὴν ἀρχαίαν μαρτυρίαν τοῦ Ἀστερίου: «*Οὐκ ἐκεῖ τὸ καταβάσιον τὸ σκοτεινὸν καὶ αἱ σεμναὶ τοῦ ἱεροφάντου πρὸς τὴν ἱερείαν συντυχίαι μόνου πρὸς μόνην;*») β) Ὅτι ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Δηώ, τὰ δύο ταῦτα πρότυπα τοῦ Ἐλευσινιακοῦ ἱεροῦ γάμου, ὄντως ἐμυθολογεῖτο ὅτι προέβησαν εἰς τὴν γνωστὴν βιαίαν συνουσίαν, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον ἐπανελαμβάνετο καὶ τὸ ἀσαφές «*τραγοςκελές*» μίμημα τῆς ἀρχαίας μαρτυρίας. Βλ. τὴν σχετικὴν μαρτυρίαν τοῦ Ψελλοῦ: «*τὰ δέ γε μυστήρια τούτων, οἷα αὐτίκα τὰ Ἐλευσινια, τὸν μυθικὸν ὑποκρίνεται Δία μινύμενον τῇ Δηοῖ, ἤγον τῇ Δήμητροι. . . . Ἐφ' οἷς καὶ τι τραγοςκελές μίμημα παθαινόμενον περὶ τοῖς διδύμοις, ὅτιπερ ὁ Ζεὺς, δίκας ἀποτινὴς τῆς βίας τῇ Δήμητροι τράγου ὄρχεις ἀποτέμων τῷ κόλπῳ ταύτης κατέθετο. . .*», πρᾶξιν τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ἱεροφάντης-συκοφάντης πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ἐπανελάμβανε κατὰ τὰ σχετικὰ μιμητικὰ «*δρώμενα*» μὲ τὰ ἀποταμμένα «*σῦκα*».

Ἡ φρ. «*τράγου ὄρχεις*» εἶναι μετάφρασις ἀντὶ ἀρχικοῦ «*τράγου σῦκα*», ἤτοι ἀρσενικὰ «*σῦκα*» (=ὄρχεις) τοῦ «*τράγου*», τῆς ἀγρίας δηλ. ἀρσενικῆς συκῆς χρησιμοποιούμενα συμβολικῶς ὑπὸ τοῦ συκοφάντου-ἱεροφάντου. (Τράγος ἀρχ. ἑλλ.= ἡ ἀγρία συκῆ, ἡ ἀρσενικὴ) δηλονότι κατὰ τὴν γονιμοποίησιν τῆς θηλείας ἡμέρου συκῆς. Τράγου ὄρχεις=τὰ ἀποτεμνόμενα σῦκα τῆς ἀγρίας συκῆς, τὰ ἐντιθέμενα ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἡμέρου θηλείας συκῆς πρὸς γονιμοποίησιν της). Ἄς ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὸ πρὸς Ἐλευσίνα προάστιον Ἱερὰ Συκῆ καὶ τὴν ἐκεῖ περὶ τῆς καλλιιεργείας τῶν «*σῦκων*» μυθολογίαν τῆς Δήμητρος, ὡς καὶ τὸν Δία Συκάσιον. Προσθετέον ἐπίσης ὅτι παρὰ Λατίνοις ἡ ἀγρία συκῆ καλεῖται *caprificus*, (ἐνῶ ἡ λ. *caper*=τράγος, ἀγρία αἰξ) καὶ ὅτι ἀρχαιοτάτη ὑπῆρχεν ἐπίσης καὶ παρ' αὐτοῖς ἑορτὴ, ἣτις ἐσχετίζετο μὲ τὰς ἀγρίας συκᾶς καὶ ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου τοῦ Διὸς Ἡρας (διὸ καὶ ἡ Ἡρα ἐν τῇ ἑορτῇ ταύτῃ ἐκαλεῖτο *Juno Caprotina*). [Περὶ τραγωδίας βλ. καὶ Α. Χ. Χατζῆν, περιοδ. «*Πνεῦμα*» 4 (1944) σ. 5 κέξ. (πληροφορία κ. Γ. Κουρμούλη. κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς παρούσης ἐργασίας μου). Τὰ ἐπιχειρήματα καὶ συμπεράσματα τοῦ κ. Ἀ. Χατζῆ διαφέρουν ἐντελῶς τῶν ἡμετέρων.]

¹ A. H o a r e, A short Italian Dictionary, λέξ. *fica*.

Σήμερον εἰς τὴν ἰταλικὴν *il fico* σημαίνει = τὸ σῦκον ἤτοι τὸν καρπὸν τῆς συκῆς, καὶ *la fica* = τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Ἡ ἰταλικὴ χειρονομία εἶναι γνωστὴ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καλουμένη «faire la figue», ἐν Γερμανίᾳ καλουμένη «die Feige weisen». Εἶναι γνωστὴ καὶ εἰς ἄλλους τινὰς λαοὺς, ἐπίσης καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ἢ φέρεται ἀνωνύμως ἢ ἐνιαχοῦ καλεῖται ὁ *σιροῦντζος* (Νέα Ἐφεσος), ὁ *ποῦλλος* (Κάρπαθος, Κρήτη), ὁ *κούτσουλος* (ἀκαθορίστου τόπου), ἢ «*τσουτσουνίσα*» (Πάνιτσα, δῆμος Μαλευρίου, ἐπαρχ. Γυθείου). Τὰ ὀνόματα ταῦτα, πλὴν τοῦ τελευταίου, ὡς καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ σχήματος ἀναγράφει ὁ *N. Γ. Πολίτης* (Λαογραφία 4, 663—666). Περαιτέρω ὁ *N. Γ. Πολίτης* δέχεται ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο θὰ ἦτο γνωστὸν καὶ ἐν ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, καὶ ὑποθέτει ὅτι πιθανῶς καὶ τὸ σχῆμα τοῦτο, τὸ γινόμενον διὰ τῶν δακτύλων, θὰ ἐκαλεῖτο καὶ τότε *σῦκον*, καίτοι τοιοῦτόν τι εἶναι ὅλως ἀμάρτυρον. Ἐν συνεχείᾳ δὲ συμφωνεῖ (Λαογραφία 4, 665) μετὰ τοῦ *Sittl* δεχομένου ὅτι ἡ ἀρχ. λέξις *συκοφάντης* πιθανῶς ἐσήμαινε «τὸν ὑβριστὴν, τὸν δεικνύοντα τὸ σῦκον» δηλ. τὸ συμβολικὸν τοῦτο ὑβριστικὸν σχῆμα.

Γενικῶς, ἐξ ὅσων γνωρίζω, μεταξὺ ὅλων τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸ θέμα ὑπάρχει μέχρι τοῦδε γενικὴ συμφωνία εἰς τὸ ὅτι τὸ εὐρέως διαδεδομένον τοῦτο σχῆμα «*far le fiche*» συμβολίζει ἀποκλειστικῶς τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Ἡ ὀρθὴ ὅμως ἐρμηνεία τοῦ σχήματος τούτου νομίζω ὅτι πιθανώτατα εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ, καὶ τοῦτο κυρίως διὰ τοὺς ἐξῆς τέσσαρας λόγους:

1. Ἐν πρώτοις γλωσσικῶς, ἡ ἰταλ. φράσις ἐκφέρεται κατὰ πληθυντικὸν *far le fiche*, δηλ. κάμνειν, συμβολίζειν τὰ σῦκα ἢ αἰδοῖα. Εἶναι ὅθεν πιθανὸν ὅτι ὁ πληθυντικὸς οὗτος ὑποδηλοῖ συμβολισμὸν ἀμφοτέρων τῶν αἰδοίων ἤτοι ἀνδρικοῦ καὶ γυναικείου¹. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁ ἐνικὸς *la fica* περιορίσθη εἰς τὴν νῦν λαλουμένην ἰταλικὴν νὰ σημαίνῃ μόνον τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι παράδοξον. Πράγματι δὲ συμβαίνει ὄνομα, ὅπερ παλαιότερον ἐδήλωνεν ἀμφοτέρα τὰ αἰδοῖα, εἰς νεωτέραν ἐποχὴν νὰ δηλώνῃ μόνον τὸ ἐν ἐξ αὐτῶν. Ἀκριβῶς ὅμοιον συνέβη καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ὅπου παρ' ἀρχαίοις μὲν *σῦκον* ὡς εἶδομεν ἐσήμαινεν ἀμφοτέρα τὰ αἰδοῖα, νῦν δὲ *σῦκο* εἰς τὴν λαλουμένην δηλοῖ μόνον τὸ γυναικεῖον. Παρόμοιον συνέβη καὶ μὲ ἄλλην ἀρχαίαν ἑλληνικὴν λέξιν. Εἶναι ἡ *λ. ἵππος*, ἣτις, ὅπως καὶ τὸ *σῦκον*, ἐσήμαινε καὶ τὸ ἀνδρικὸν καὶ τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον (βλ. *Ἡσύ-*

¹ Συνώνυμος πρὸς τὴν φράσιν *far le fiche* (εὐγενεστέρα ὅμως εἰς ἔκφρασιν) καὶ δηλωτικὴ τοῦ αὐτοῦ ὑβριστικοῦ σχήματος εἶναι ἡ ἰταλ. φράσις *far le castagne* (βλ. *C. Ferrarì* καὶ *J. Caccia*, *Grand Dictionnaire Italien - Francais*, Paris 1921, λέξ. *fica*). Παρατηρητέον ὅτι καὶ ἐν τῇ φράσει ταύτῃ *far le castagne* ὁ ἀριθμὸς εἶναι πληθυντικὸς (κάμνειν, δεικνύειν, συμβολίζειν τὰ κάστανα καὶ ὄχι τὸ κάστανον. *La castagna* ἐνικὸς, *le castagne* πληθ.).

χιον «ἵππον» τὸ μόριον καὶ τὸ τῆς γυναίκος καὶ τοῦ ἀνδρός»). Τώρα ὅμως ἡ λ. ἄλογο (ἐν Λέσβῳ) περιωρίσθη καὶ σημαίνει μόνον τὸ ἀνδρικὸν μόριον (βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν, τόμ. Α' σελ. 473, λέξις ἄλογο 4).

2. Καὶ αὐτὰ τὰ νεοελληνικὰ ὀνόματα τοῦ σχήματος, ὅσα ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἀναγράφει—βλ. ἀνωτέρω ὁ *στροῦντζος*, ὁ *ποῦλλος*, ὁ *κούτσουλος*—εἶναι πάντα ἀρσενικοῦ γένους, πρᾶγμα πὺν μὲ κάμνει νὰ δέχωμαι ὅτι, ἄς εἶναι νῦν ἡ καταγωγή των δυσδιάγνωστος καὶ ἀμφίβολος, πάντως φαίνεται ὅτι ὀφείλονται εἰς ἀρχικὴν ἰδέαν ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο κάτι τὸ ἀρσενικὸν συμβολικῶς παρίστα.

3. Ὅντως τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σχῆμα παρατήρησα ὅτι γίνεται ἐν Β. Α. Μάνη (δῆμος Μαλευρίου) καὶ ὅπου ὁ διὰ μέσου τοῦ δείκτου καὶ τοῦ μέσου δακτύλου προβαλλόμενος ἀντίχειρ κινεῖται ἐπιδεικτικῶς. Τὸ σχῆμα τοῦτο ἐπιδεικνύεται χαϊδευτικῶς καὶ δι' ἀστείότητα πρὸς τοὺς μικροὺς παῖδας, πρὸς τοὺς ὁποίους ρητῶς λέγεται ὅτι ὁ κινούμενος ἀντίχειρ παριστᾷ τὴν «τσουτσουνίτσα» ἢ «τσουτσούνα» των, ἦτοι — κατὰ τὸ ἐκεῖ γλωσσικὸν ἰδίωμα— τὸ ἀρσενικὸν των μόριον.

4. Τὸ αὐτὸ σχῆμα τῶν δακτύλων τῆς χειρὸς ἀνευρίσκειται εἰς πολλὰ μικρὰ μνημεῖα, ἰδίως ὁμοιώματά του, ἅτινα ἐχρησιμοποιοῦντο παρ' ἀρχαίοις Ρωμαίοις ὡς φυλακτήρια καὶ προβασκάνια, χρῆσις ἣτις ἀκόμη καὶ σήμερον ἀπαντᾷ κατὰ παράδοσιν γινομένη ἐν Ἰταλίᾳ (βλ. Ν. Γ. Πολίτην, Λαογραφία 4, 664). Εἰς τὰ ἀρχαῖα ὅμως Ρωμαϊκὰ μνημεῖα τὸ σχῆμα τοῦτο παρατηροῦμεν ὅτι συμβολίζει κυρίως τὸν φαλλόν. (βλ. τὸν κατάλογον τῶν ἐκθεμάτων τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ Verulamium Museum, ἐπιγραφόμενον: *Ph. Corder, The Verulamium Museum and its collections*, ἰδίως σελ. 19 καὶ εἰκῶν 11).

Πιστεύω ὅτι ἐκ πάντων τῶν στοιχείων τούτων δυνάμεθα νῦν μετὰ πιθανότητος νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ ἀρχαῖον τοῦτο σχῆμα δὲν ἐσυμβόλιζεν ὅτε μὲν τὸ ἀνδρικόν, ὅτε δὲ τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον, ἀλλ' ὅτι πρὶν νὰ γίνῃ ἡ εἰς τὰ καθ' ἕκαστον διάσπασις τῆς παραδόσεως τὸ σχῆμα τοῦτο ἀρχικῶς ἐσυμβόλιζεν ἀμφοτέρωθεν συγχρόνως τὰ αἰδοῖα, ἦτοι ὁ μὲν ἀντίχειρ τὸ ἀνδρικὸν σῦκον, οἱ δὲ ἑκατέρωθεν τούτου δάκτυλοι, δείκτης καὶ μέσος, τὸ γυναικεῖον. Ἡ ὅλη δ' αὕτη «συμβολικὴ συνουσία» ἐπιδεικτικῶς γινομένη νομίζω ὅτι εἰς μὲν τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν δικαιολογημένως ἐπιστεύετο ὅτι ἦσκε σφόδρα ἀλεξίκακον ἐπιρροὴν — διὸ καὶ τὸ συμβολικὸν τοῦτο σχῆμα ἐγένετο καὶ κατὰ παράδοσιν γίνεται θέμα προσωπικῶν κοσμημάτων καὶ προστατευτικῶν περιάπτων καὶ προβασκανίων, — νῦν δὲ τὸ αὐτὸ συμβολικὸν σχῆμα κατήντησε νὰ θεωρῆται δεινῶς ὑβριστικὸν καὶ χλευαστικὸν σχῆμα. Πάντως ἡ ἀποτρεπτικὴ χρῆσις καὶ τοῦ σχήματος τούτου καὶ τοῦ «φασκελώματος» καὶ ἄλλων πολλῶν παρομοίων εἶναι ἡ ἀρχικὴ πρώτη, ἡ δὲ ὑβρι-

στική των σημασία και ὁ χλευασμὸς καὶ ἡ ἀστειότης εἶναι στάδια δευτερογενῆ, καὶ τοῦτο παρὰ τὰς σχετικὰς ἀντιρρήσεις καὶ τὸ συμπέρασμα τοῦ ἀειμνήστου καὶ σεβαστοῦ Ν. Γ. Πολίτου εἰς τὴν κατὰ τὰ ἄλλα ἀρίστην πραγματείαν του περὶ τῶν ὑβριστικῶν σχημάτων ¹.

* *

Συκολογῶ. Σήμερον τὸ ρῆμα τοῦτο σημαίνει συλλέγω σῦκα. Ἐπειδὴ οἱ ὑψηλοὶ τὸ ἀνάστημα εὐκόλως φθάνουν τοὺς κλάδους συκῆς καὶ συλλέγουν τὰ σῦκα ἐνῶ οἱ κοντοὶ ἀπλῶς κοιτάζουν ὑψηλά, ἐκ τοῦ συνήθους τούτου γεγονότος προῆλθεν ἡ παραστατικὴ σημερινὴ Ροδιακὴ παροιμία:

Ὁ μακρὺς συκολοῦ
κι ὁ κοντὸς χασκολοῦ. ²

Τὴν ἰδίαν σημασίαν τοῦ συλλέγειν σῦκα πιθανώτατα θὰ εἶχε τὸ ρῆμα τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἡ σημασία ὅμως αὕτη δὲν μαρτυρεῖται, καὶ τοῦτο παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τῶν συντακτῶν τοῦ Λεξ. Liddell - Scott - Jones. Γράφουν δ' οὗτοι ὡς ἐξῆς: «*συκολογέω*, gather figs, Ar. Pax 1346 (lyr.)». ³

Τὸ κείμενον ὅμως τοῦ Ἀριστοφάνους ἔχει ὡς ἐξῆς (Εἰρήνη 1342—1346):

Ἡμιχ. β' Ὑμὴν Ὑμέναι' ὦ,
Ἡμ. α' Ὑμὴν Ὑμέναι' ὦ.
Τρυγαῖος. Οἰκήσετε γοῦν καλῶς 1344
οὐ πράγματα ἔχοντες, ἀλλ'
λά συκολογοῦντες. 1346

Οἱ ἀκολουθοῦντες τὸ «συκολογοῦντες» στίχοι 1347—1350 δημοσιεύονται ὀλίγον ἀνωτέρω καὶ ὁ ἀναγνώστης, ἔχων προχείρως ὑπ' ὄψιν του ὅλην τὴν περικοπὴν, ἀμέσως ἀντιλαμβάνεται περὶ ποίων «σύκων» γίνεται ἐνταῦθα λόγος καὶ τί εἶδους «συκολογοῦντες» νοοῦνται οὗτοι τόσον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν του. Νομίζω ὅτι θὰ πρέπη νὰ ἐρμηνεύσωμεν τοὺς στίχους τούτους 1344—1346 ὡς ἐξῆς: «Λοιπὸν θὰ ζήσετε ὠραῖα, μὴ ἔχοντες ἐνοχλήσεις, ἀλλ' (ἀμερίμνως) ἀσχολούμενοι μὲ τὰ αἰδοῖα σας». Δηλ. σημασία καὶ ὕφος πούταιριάζουν τόσον πολὺ εἰς τὸν Ἀριστοφάνη καὶ τὴν τέχνην του εἰς ὑπονοούμενα.

Ὅντως ἐν ὅσῳ διήρκει ὁ μακροχρόνιος πόλεμος καὶ «πράγματα εἶχον» πολλὰ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπίσης χωρισμένα τὰ ἀνδρόγυνα δὲν «ἐσυκολόγουν», γεγονὸς ὅπερ καὶ ἀπὸ τὴν *Εἰρήνην* καὶ ἀπὸ τὴν *Λυσιστράτην* καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς κωμω-

¹ Ν. Γ. Πολίτου, Ὑβριστικὰ σχήματα, *Λαογραφία* 4 (1913) 601 κέξ., ἰδίως βλ. σελ. 664 - 665.

² Γ. Δρακίδου, Ροδιακὰ σελ. 203.

³ Δηλ. «συκολογέω, συλλέγω σῦκα, Ἀριστ. *Εἰρήνη* 1346 (χορικόν)».

δίας τῶν χρόνων τοῦ πολέμου γίνεται φανερόν ὅτι πολλὰ πράγματα παρείχεν εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὅτι τοιαύτην σημασίαν ἔχει τὸ ἐνταῦθα «συκο-λογοῦντες» καὶ ὅτι τοιαύτην εὐεργεσίαν ἐπιτυγχάνει διὰ τῆς εἰρήνης ὁ Τρυγαῖος νὰ παράσχη εἰς τοὺς Ἕλληνας, τοῦτο γίνεται φανερόν καὶ ἐκ τῆς ἀντιβολῆς τοῦ ἐνταῦθα χωρίου πρὸς ἄλλο προηγούμενον τῆς αὐτῆς *Εἰρήνης* στίχ. 865 κέξ., ὅπου ὁ ἴδιος ὁ Τρυγαῖος δικαίως ἐπαινεῖ ἑαυτὸν διὰ τὸ κατόρθωμά του:

ὅστις εἰς
ὄχημα κανθάρου ἴπιβας
ἔσωσα τοὺς Ἕλληνας, ὥστ'
ἐν τοῖς ἀγροῖσιν αὐτοὺς
ἅπαντας ὄντας ἀσφαλῶς
θινεῖν τε καὶ καθεύδειν.

Ἀναλόγως λοιπὸν θὰ πρέπη νὰ διορθωθῇ καὶ τὸ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ Λεξ. Liddell - Scott - Jones: «συκολογέω = ἀσχολοῦμαι μὲ τὰ γεννητικὰ μόρια, Ἀριστοφ. *Εἰρήνη* 1346. πβ. *σῦκον III*».

Συκοφαντῶ. Παραλλήλως πρὸς τὴν κοινήν σημασίαν τοῦ ῥήματος (=ψευδῶς κατηγορῶ τινά, τὸν ἐκβιάζω) ἀπαρδίδεται καὶ ἡ σημασία «συκοφαντῶ = κνίζω ἐρωτικῶς» (βλ. Λεξ. Liddell - Scott - Jones λ. συκοφαντῶ II*).

Τὴν μαρτυρίαν τῆς σημασίας παρέχει ὁ Σουΐδας γράφων: «Συκοφαντεῖν. κνίζειν ἐρωτικῶς. οὕτως Πλάτων καὶ Μένανδρος». ¹ Πλάτων ἐνταῦθα εἶναι ὄχι ὁ φιλόσοφος ἀλλ' ὁ κωμικὸς Πλάτων.

Ἡ σημασία αὕτη τοῦ ῥήμ. συκοφαντῶ, ὅπως ἦτο μέχρι τοῦδε ἀπομεμονωμένη, εὐλόγως ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς περιεργος καὶ ἴσως ὑποπτος. Τώρα ὁμως —ἐξεταζομένη ὁμοῦ μὲ τὴν συναγομένην παλαιὰν καὶ μέχρι τοῦδε ἄγνωστον λατρευτικὴν σημασίαν τῆς λ. συκοφάντης, ὡς ἐπίσης καὶ μετὰ τῆς ἀνωτέρω ἀναπτυχθείσης σημασίας τῶν λ. *σῦκον* - *συκολογέω* καὶ (βλ. κατωτέρω) τῆς λ. *συκάζω*—φαίνεται σημασία ὅχι μόνον ἱστορικῶς ἀληθῆς ἀλλὰ καὶ ὡς ἡ ἀρχικὴ καὶ πρώτη τοῦ ρ. συκοφαντῶ. Ἄς προσέξωμεν ἐπίσης τὸ γεγονός ὅτι τὴν προκειμένην σημασίαν τοῦ συκοφαντῶ πάλιν κωμωδιογράφοι τὴν μαρτυροῦν (Πλάτων κωμικὸς καὶ Μένανδρος), ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὴν σημασίαν τῶν ἀνωτέρω ἐξετασθεισῶν λέξεων *σῦκον* (Ἀριστοφάνης) καὶ *συκολογῶ* (Ἀριστοφάνης).

Συκάζω. Ὁ Ἀριστοφάνης (Ὅρνιθες 1699) χρησιμοποιεῖ τὸ ῥήμα τοῦτο, τὸ δὲ Λεξ. Liddell - Scott - Jones ἐρμηνεύει τὸ χωρίον αὐτὸ τῶν Ὅρνιθων ὡς ἐξῆς:

¹ *Πλάτων κωμικὸς* 255 (ἔκδ. T. Kock, CAF I σελ. 601 κέξ.). *Μένανδρος* 1071 (ἔκδ. T. Kock, CAF III σελ. 3 κέξ.).

«*συκάζω* (συκῆ) συλλέγω ἢ δρέπω ὄριμα σῦκα, Ἄριστοφ. Ὀρνιθ. 1699 (χορικόν), μὲ λογοπαίγνιον ἐπὶ τοῦ συκοφαντέω, πβ. *συκαστής*». ¹

Τὸ κείμενον τῶν Ὀρνιθῶν (1695—1699) ἔχει ὡς ἑξῆς:

πανοῦργον ἐγ-
 γλωττογαστόρων γένος,
 οἳ θερίζουσίν τε καὶ σπεί-
 ρουσι καὶ τρυγῶσι ταῖς γλώτ-
 ταισι *συκάζουσί τε*.

Ὑποθέτω ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῶν τριῶν τελευταίων στίχων πιθανότατα ἔχει ὡς ἑξῆς: «οἱ ὅποιοι καὶ θερίζουν καὶ σπείρουν καὶ τρυγοῦν μὲ τὰς γλώσσας των καὶ (ἀκόμη) ἐρωτοτροποῦν», ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει κατὰ τοὺς ἔρωτας τῶν πτηνῶν. Τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν στηρίζω εἰς τὰ ἑξῆς: α) Εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι τὸ ὕφος τοῦ Ἄριστοφάνους νὰ ἀπαριθμῆ κατὰ παράταξιν ἄλλα βιοτικά εἶδη καὶ αἴφνης νὰ καταλήγῃ εἰς διαφορούμενον αἰσχρόν, μὲ σκοπὸν νὰ αἰφνιδιάσῃ τὸ ἀκροατήριόν του καὶ τοῦ ἐπισπάσῃ τὸν γέλωτα. Εἶναι τοῦτο ἡ οἰκεία ἀτμόσφαιρα πάσης σχεδὸν κωμωδίας (βλ. τὰς σημερινὰς «Ἐπιθεωρήσεις» τῶν ἐλαφρῶν θεάτρων μας), τοῦ δὲ Ἄριστοφάνους ἰδιαίτερος. β) Ἐκ τῆς ρητῆς μαρτυρίας τοῦ Ἡσυχίου «*συκάζει*... καὶ τὸ κνίζειν ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς ὁμιλίαις», μαρτυρία τὴν ὁποίαν ὁμως τὸ Λεξ. Liddell - Scott - Jones δὲν ἔχει λάβει ὑπ' ὄψιν του. Βλ. καὶ τὸ τοῦ Σουΐδα συνώνυμον «*συκοφαντεῖν* κνίζειν ἐρωτικῶς».

γ) Ἐκ τῆς μαρτυρίας ἐνὸς ἄλλου ποιητοῦ, ἐπίσης κωμωδιογράφου τῆς ἀττικῆς κωμωδίας, τοῦ Στράτιδος. ² Οὗτος ἐν ἀποσπάσματι τῆς κωμωδίας του «Ἄταλάντη» γράφει: «Λαγίσκαν τὴν Ἴπποκράτους παλλακὴν εὐρεῖν με *συκάζουσαν*». Τὴν σημασίαν τοῦ χωρίου τούτου τὸ Λεξ. Liddell - Scott - Jones (*συκάζω* II) τὴν θεωρεῖ σκοτεινὴν, πάντως ὁμως τὴν συνδέει μὲ τὸ ρ. «*συκοφαντέω* II=κνίζω ἐρωτικῶς». Φαίνεται ὄντως πιθανὸν ὅτι ἐνταῦθα «*συκάζουσαν*» σημαίνει ὅτι ἡ παλλακὴ Λαγίσκα ἢ ἐν κυριολεξίᾳ ἠσχολεῖτο εἰς ἐρωτικὰς θωπείας ἢ «*ἐσύκαζεν*» ἐν μεταφορικῇ σημασίᾳ, δηλ. ἠτένιζε προκλητικῶς μὲ φανερόν ἐρωτισμὸν καὶ περιπάθειαν. Κατόπιν ὅλων αὐτῶν νομίζω ὅτι τὸ ἐνταῦθα «*συκάζω*» τοῦ Ἄριστοφάνους (Ὀρνιθες 1699) πρέπει νὰ συνδεθῇ μὲ τὸ «*συκάζουσα*» τοῦ Στράτιδος, τὸ «*συκάζω*» τοῦ Ἡσυχίου, καὶ μὲ ὅλας τὰς ἐν τῇ παρούσῃ πραγματεία ἐξετασθείσας ὁμοίας σημασίας τῆς γλωσσικῆς ὁμάδος «*σῦκον, συκοφάντης καὶ παράγωγα*».

Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ

¹ Τὸ Λεξ. Liddell - Scott - Jones γράφει: «*συκάζω* (συκῆ) gather or pluck ripe figs, Ar. Av. 1699 (lyr. with a play on *συκοφαντέω*, cf. *συκαστής*)».

² *Στράτις* (ἔκδ. T. Cock CAF I, σελ. 711).